

V I N T A G E

Generalul Nikolai Augustovici Monkevitz (1869–1926?) a fost absolvent al Academiei Militare „Nicolae I” și participant la Războiul Ruso–Japonez. Este comandant de armate în Primul Război Mondial, încheindu-și cariera militară pe frontul românesc. Emigrează în Franța cu întreaga familie în 1918, unde este activ în diaspora rusă albă, dispărând misterios în 1926, la Paris.

Generalul Aleksandr Nikolaievici Vinogradski (1874–1935) a fost absolvent al Academiei Militare „Nicolae I” și a participat ca artilerist în Războiul Ruso–Japonez și în Primul Război Mondial. Luptă și pe frontul românesc, iar după revoluția bolșevică se alătură armatelor rușilor albi. Se refugiază ulterior în Franța; moare la Paris în 1935.

Șerban-Liviu Pavelescu este istoric, cercetător științific principal, specialist în relații internaționale și studii de securitate. Colaborator permanent la revista *Lettre Internationales*. Autor și editor de studii de specialitate.

NIKOLAI A. MONKEVITZ
ALEKSANDR N. VINOGRADSKI

ALIATUL INAMIC

DESCOMPUNEREA ARMATEI RUSE
ȘI PERICOLUL BOLȘEVIZĂRII
ROMÂNIEI — 1917–1918

Selecție de texte, prefață și note
de Șerban-Liviu Pavelescu

Traducere din franceză
de Alina Pavelescu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Andrei Pogăciaș
Coperta: Radu Gârmațea, Dan Dulgheru
Corector: Alina Dincă
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu

Tipărit la Art Group

Traducerea s-a făcut după edițiile:

Général Nicolas de Monkévitz

La décomposition de l'armée russe

Payot & Cie, Paris, 1919;

Général Winogradsky

La guerre sur le front oriental. En Russie. En Roumanie

Charles-Lavauzelle & Cie, Paris, 1926.

© HUMANITAS, 2019, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Monkevitz, Nikolai A.

Aliatul-inamic: descompunerea armatei ruse și pericolul bolșevizării
României în 1917 / Nikolai A. Monkevitz, Aleksandr N. Vinogradski;

selecție de texte, pref. și note de Șerban-Liviu Pavelescu;

trad. din franceză de Alina Pavelescu. – București: Humanitas, 2019

ISBN 978-973-50-6690-1

I. Vinogradski, Aleksandr N.

II. Pavelescu, Șerban-Liviu (antolog.; pref.; note)

III. Pavelescu, Alina (trad.)

94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

CUPRINS

<i>Martorii unei drame colective.</i>	
Prefață de Șerban-Liviu Pavelescu	9
<i>Notă asupra ediției</i>	21

NIKOLAI A. MONKEVITZ DISOLUȚIA ARMATEI RUSE: MEMORIILE UNUI GENERAL RUS — 1919

Prefață la ediția franceză	25
Cuvântul autorului	29
I Rușii vin în ajutorul românilor	31
II Situația trupelor ruse pe frontul românesc la începutul anului 1917	35
III Primele săptămâni ale revoluției – Atitudinea trupelor	38
IV Armata începe să se descompună – Cauzele descompunerii și responsabilitatea principalilor instigatori ai revoluției – Activitatea lui Gucikov și Kerenski ca miniștri de război	44
V Reformele revoluționare în armată – Declarația drepturilor soldatului, transformarea tribunalelor, comitetele	48
VI Sosirea deputaților însărcinați să lămurească armata – Caracteristicile lor	51
VII Demagogii regimentului	55

6 CUPRINS

VIII	Starea armatei la începutul lui iulie 1917, înainte de începerea ofensivei.	58
IX	Pregătirea ofensivei din iulie pe frontul românesc.	61
X	Ofensiva ruso-română de la sfârșitul lui iulie 1917 în România	65
XI	Bătăliile de la Momâia și de la Mărășești.	69
XII	Ultima operație rusă pe frontul românesc la începutul lui septembrie 1917 și eșecul ei.	75
XIII	Sosirea în armată a comisarilor Guvernului Provizoriu – Caracteristicile și activitatea lor – Sfârșitul lor trist.	78
XIV	Ostilitatea soldaților față de ofițeri – Lovitura de stat a lui Kornilov și consecințele ei pe front – Comitetele militar-revoluționare.	84
XV	Starea de spirit a armatei în septembrie și octombrie 1917, înaintea revoluției bolșevice; congresul frontului și influența lui asupra moralului trupelor – Începe agonia armatei	88
XVI	Evenimentele din armată în noiembrie și decembrie 1917	93
XVII	Părăsesc Armata a IV-a, complet gangrenată de bolșevism	99
XVIII	Naționalizarea unităților de luptă – Ucrainizarea frontului – Consecințele și rezultatele acestor măsuri.	103
XIX	Disoluția definitivă a armatei. Soldații părăsesc frontul în masă – Martiriul ofițerilor – Ciocniri între trupele române și cele ruse – Câteva unități trec la inamic.	113
XX	Măsurile luate pentru a salva materialul abandonat pe front	120
XXI	Ministerul de Război român devine stăpânul materialului de război rusesc.	126
XXII	Desființarea statelor-majore ale armatelor și al frontului – Sfârșitul armatei ruse de pe frontul românesc.	129
XXIII	Ce se poate face pentru reînvierea Rusiei? – Rolul Aliaților și al Franței	133
XXIV	Un cuvânt de încheiere.	137

ALEKSANDR N. VINOGRADSKI
 RĂZBOIUL DE PE FRONTUL ORIENTAL. ÎN ROMÂNIA
 — 1926

xI	Misiunea mea în România – Călătoria la Moghilev – Inspectoratul General de Artilerie – Prezentarea la Majestatea Sa: cuvintele împăratului – București și Periș – Prezentarea la majestățile lor regele și regina – Situația strategică în noiembrie 1916 – Armata română: impresii; Misiunea Franceză a generalului Berthelot – Bacău – Vizită pe Valea Oituzului.	145
xII	Privire generală asupra bătăliei Bucureștiului – Retragerea românilor către Siret; considerații generale – Sosirea trupelor ruse – Constituirea comandamentului frontului românesc al generalului Saharov – Bârlad și statele-majore de acolo – Reorganizarea armatei române, progresele sale, inspecții.	170
xIII	Plecarea la Petrograd – Primele zile ale Revoluției – Întoarcerea în România – Descompunerea armatei ruse – O inspecție a generalului Berthelot la Botoșani – Vizita domnului Gucikov, ministru de război.	196
xIV	Generalul Șerbacev îl înlocuiește pe generalul Saharov; incidentul Rakovski – Pregătirea artileriei române.	218
xV	Pregătirea ofensivei din iulie 1917 – Situația generală: repartizarea forțelor; obiective – Planul de acțiune al artileriei.	230
xVI	Operațiile Armatei a II-a române și ale Armatei a VI-a ruse – Victoria de la Mărăști – Oprirea ofensivei la ordinele Petrogradului.	246
xVII	Reforma frontului românesc – Ofensiva feldmareșalului Mackensen (august 1917) – Eșecul austro-germanilor: privire asupra bătăliei de la Mărășești – Concluzii.	256
	<i>Biografii</i>	270
	<i>Indice selectiv de nume</i>	295

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față cuprinde traducerea integrală în limba română a lucrării semnate Nikolai de Monkévit, *La Décomposition de l'Armée Russe* (apărută în 1919 la editura Payot din Paris, în traducerea franceză a lui Serge Persky), și a părții a doua din lucrarea semnată de generalul Vinogradski, *La Guerre sur le front oriental: En Russie. En Roumanie*, publicată la editura militară Charles-Lavauzelle din Paris în 1926, într-o ediție corectată și adnotată de generalul francez Pierre Malleterre. Nici una dintre aceste cărți nu a mai fost tradusă în limba română până acum. Am inclus în ediția noastră doar cea de-a doua parte a lucrării lui Vinogradski, cea referitoare la evenimentele petrecute pe teritoriul României în anii 1917–1918, întrucât evenimentele militare relatate în primele capitole, evenimentele la care autorul a luat parte pe teritoriul Rusiei de la începutul războiului și până în 1916, așadar anterioare izbucnirii Revoluției Ruse, nu prezintă un interes direct pentru economia prezentului volum.

În notele de subsol ale volumului am preluat integral notele din edițiile originale, atât pe cele ale autorilor (indicate cu „n. a.“), cât și pe cele ale editorului francez (indicate prin „n. ed. fr.“). Notele editorului român nu sunt însoțite de mențiuni între paranteze.

În cuprinsul lucrării am uniformizat cu grafie românească numele de persoane și denumirile de localități românești și rusești care apar în edițiile originale transcrise cu grafia specifică limbii franceze. Atunci când am avut de optat între mai multe variante cunoscute în limba română, în special în cazul numelor proprii rusești, am optat pentru varianta cea mai utilizată, indicând în notele de subsol sau în biografii și celelalte variante cunoscute. Atunci când, în traducerea franceză, s-a procedat la transcrierea numelor proprii românești cu grafie franțuzească, am ales să folosim denumirea românească în cuprinsul textului, pentru cazurile în care transcrierea nu prezenta nici o problemă de identificare a persoanei sau a localității menționate. Acolo unde am întâmpinat probleme de

22 NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

identificare și aceasta nu a putut fi făcută cu certitudine, am păstrat în corpul textului varianta grafică utilizată de autor, indicând în notele de subsol varianta românească cea mai plauzibilă.

Acolo unde autorii au ales să indice nume proprii doar cu inițiale, am păstrat opțiunea lor și am indicat în notele de subsol că aceasta este varianta originală.

Am alcătuit la finalul volumului un dicționar de personaje istorice, pentru a ușura cititorului orientarea printr-o informație densă.

Ș.-L.P.

NIKOLAI A. MONKEVITZ

**DESCOMPUNEREA ARMATEI RUSE:
MEMORIILE UNUI GENERAL RUS**

PREFAȚĂ LA EDIȚIA FRANCEZĂ

Nikolai de Monkevitz este unul dintre cei mai tineri generali din armata rusă.

Atașat la statul-major al Armatei a III-a în timpul Războiului Ruso-Japonez, a intrat apoi în comandamentul statului-major general de la Petrograd. În cursul războiului actual¹ a fost decorat de cinci ori și a obținut una dintre decorațiile cele mai importante: Sfântul Gheorghe² pentru acte de bravură. În timpul ofensivei din mai 1916, în fruntea diviziei sale, a reușit de două ori să forțeze Styr-ul și Stokhod-ul.³

Generalul de Monkevitz, comandant al Diviziei 71 Infanterie, a participat la întreaga ofensivă Brusilov din primăvara lui 1916⁴ și a fost apoi trimis pe frontul din România, dar, în toamnă, situația a suferit o răsturnare neplăcută. La începutul lui decembrie 1916, după un dur marș forțat de 300 de kilometri, a

1. Primul Război Mondial.

2. Crucea Sfântului Gheorghe, cea mai înaltă distincție militară acordată în Rusia țaristă pentru acte de bravură în război. A fost abolită de Revoluția Rusă în 1917 și reînființată în anul 2000.

3. Styr și Stokhod/Stokhid, râuri în Ucraina de Vest.

4. Ofensiva Brusilov, numită astfel după cel care a comandat-o, generalul Aleksei Brusilov, declanșată în iunie 1916 pe frontul de sud-vest, din Galiția, împotriva armatei austro-ungare, a fost cea mai mare victorie a Rusiei țariste din timpul Primului Război Mondial, însă pierderile umane au fost uriașe, atât de partea rusă, cât și de partea austro-ungară. Succesul acestei ofensive a avut un rol important în decizia României de a intra în război împotriva Puterilor Centrale.

intrat în contact cu inamicul la Râmnic¹, iar din acel moment îl regăsim în toate luptele date în România până la sfârșitul războiului. În mai 1917, a fost numit șef de stat-major al Armatei a IV-a, care opera și în România. A renunțat la această însărcinare la 1 decembrie 1917, când au intrat în scenă comitetele bolșevice și a fost pus în vigoare principiul electiv. Aceste comitete au avut cinismul să îi ofere comanda Armatei a IV-a, dar el a refuzat, firește. După aceea a rămas la dispoziția generalului Șerbacev, comandantul-șef al frontului românesc, și, până la sfârșitul lui iunie 1918, s-a ocupat de salvarea și lichidarea materialului abandonat de dezertori și fugari.

Ca și Șerbacev, generalul de Monkevitz a fost declarat în afara legii de către comisarii poporului, deoarece a refuzat să le recunoască autoritatea și, la fel ca Șerbacev, a fost chemat în fața tribunalului pentru refuzul de a atribui Ucrainei proprietatea asupra întregului material de război și a fondurilor bănești ale frontului românesc. După o rezistență îndârjită, a reușit să convingă România să recunoască proprietatea Rusiei asupra acestui material și să împiedice preluarea lui de către germani. Aceasta l-a costat citarea în fața unei curți marțiale pentru „delapidare de bunuri ucrainene. Furia guvernului ucrainean de la acea vreme împotriva sa a fost foarte mare, căci Monkevitz a refuzat categoric să se încline în fața puterii pe care acest guvern și-a arogat-o pe frontul românesc.

Carierea generalului îmi era deja cunoscută când, în iulie 1918, mi-a făcut onoarea de a mă vizita. Aveam în fața mea un bărbat înalt, de 46-47 de ani, cu trăsături pronunțate, energice, mustață și părul tuns perie, ușor grizonant, exprimând deopotrivă fermitate și blândețe. Pe scurt, tipul soldatului.

Sosise din România cu trenul special care i-a adus în Elveția pe marele patriot român domnul Take Ionescu și pe prietenii acestuia, ca și pe câțiva reprezentanți diplomatici și militari ai Antantei. Cu glas sufocat, tremurând de emoție și de mânie, mi-a povestit ce au făcut revoluția și bolșevicii admirabilei

1. Așa în original, este vorba de localitatea Râmnicu Sărat.

armate ruse, care se bătuse cu atâta curaj vreme de trei ani. Fața i se crispa de durere evocând tratamentele îngrozitoare pe care soldați incitați de agitatori le-au aplicat ofițerilor. Și câtă furie îl străbătea când povestea că a fost obligat să abandoneze lupta, să-și abandoneze prietenii, aliații, Franța careia i-l dăduse pe fiul său!

Proiectele lui? Să se pună la dispoziția Aliaților; să se întoarcă în Rusia dacă va fi cu putință, pentru a lupta împotriva bolșevicilor și a colabora la punerea pe picioare a unei noi armate ruse. Dar mai înainte avea nevoie să se îngrijească puțin; o contuzie la cap l-a obligat să ia o pauză de câteva luni. Apoi dorea să își revadă fiul, soldat în Regimentul I al Legiunii Străine și combatant pe frontul occidental.¹

I-am cerut cu toată energia să scrie ce a văzut și trăit. Venind de la un comandant atât de apreciat, de la un martor ocular, mărturia lui nu poate să stârnească decât cel mai mare și mai legitim interes. A acceptat și, în luna noiembrie anul trecut, mi-a predat manuscrisul.

Memoriile generalului Monkevitz au luat forma unei cărți pe care o vedem acum în cea mai fidelă traducere după textul rusec. Asistăm la viața trupelor ruse de la revoluție și până în zilele noastre, la drama înspăimântătoare a descompunerii uneia dintre cele mai mari armate din lume, ale căror bravură și abnegație merită să rămână în amintirea posterității. Este, printre altele, un tablou emoționant al răului de care suferă Rusia, al rușinii de care au acoperit-o niște oameni fără conștiință, făcând apel la instinctele primitive ale gloatei.

Dacă acest document istoric rezumă azi amare și triste experiențe, el conține totodată și informații prețioase.

Ianuarie 1919
Serge Persky

1. Două luni mai târziu, în septembrie 1918, în bătălia de la nord de Soissons, tânărul Monkevitz a fost rănit și a suferit arsuri grave la ochi de la gazul asfixiant. La ora la care scriu aceste rânduri se află încă la spitalul militar, pe cale de a se vindeca (n. ed. fr.).

CUVÂNTUL AUTORULUI

În aceste pagini mă străduiesc să înfățișez un tablou cât mai fidel a ceea ce s-a întâmplat cu armata rusă după revoluția din 1917. Am rămas pe front în toată perioada care i-a urmat. N-am părăsit frontul nici măcar după dispariția trupelor noastre, despre a căror activitate anterioară stătea mărturie bogatul material de război abandonat. Am trăit de la început până la sfârșit oribilul coșmar reprezentat de ruina celei mai numeroase armate din lume. Îndrăznesc să sper că aceste amintiri îi vor fi de folos unui istoric din viitor care va încerca să reconstituie evenimentele unei epoci nespuse de dureroase – niciodată Rusia n-a mai cunoscut asemenea umilințe – și că le vor fi de oarecare utilitate tinerelor generații din patria mea.

Întreaga perioadă de la sfârșitul războiului mi-am petrecut-o pe frontul românesc, astfel că mă voi ocupa mai ales de peripecțiile acestuia, care au fost aproape identice cu cele de pe toate celelalte fronturi rusești. Această alegere mă obligă să dedic un capitol special stării în care se afla sectorul românesc la începutul anului 1917, pentru a pune faptele în adevărata lor lumină.

CAPITOLUL I

RUȘII VIN ÎN AJUTORUL ROMÂNILOR

Cum se știe, norocul armelor nu i-a surâs prea mult timp României. La o lună după ce au intrat victorioși în Transilvania, soldații săi au început să sufere înfrângeri care s-au succedat fără oprire, în pofida realei valori a trupelor. Iar armata română, continuând să reziste pe frontiera muntoasă dintre Moldova și Ungaria, a dat înapoi pe toată linia frontului din Valahia. Și în Dobrogea trupele ruso-române au cedat sub presiunea forțelor sensibil superioare ale germanilor, bulgarilor și turcilor. Deja, după căderea Bucureștiului, o importantă parte a armatei române se afla într-o stare atât de proastă încât a trebuit să fie retrasă în spatele frontului, Cartierul General Român neavând alte rezerve disponibile. Lucrurile luau o întorsătură critică și întreaga Românie se afla în pericolul de a fi încercuită.

Comandamentul suprem al armatei ruse s-a grăbit să le vină în ajutor forțelor românești epuizate și, din luna octombrie 1916, a trimis, fără întrerupere, trupe pe frontul românesc. Din nefericire, aceste întăriri ajungeau prea târziu, căci, deși erau transportate rapid pe calea ferată, prin Bucovina și Basarabia, până la frontiera română, căile ferate românești nu erau deloc apte să facă față transportului unor asemenea mase de oameni. De aceea, o parte considerabilă a regimentelor rusești trimise în ajutor a fost constrânsă la marșuri forțate istovitoare (300 de kilometri și chiar mai mult), începând de la frontierele septentrionale și orientale, iar apoi erau trimise imediat în luptă pentru a înlocui regimentele românești epuizate.

Divizia pe care o comandam la sfârșitul lui noiembrie 1916 a fost retrasă în grabă din sectorul Kovel¹ și, în șase zile, a ajuns pe drumul de fier la frontiera românească, la Bălți, apoi la Ungheni; de acolo, deja în formație de luptă, a străbătut, în zece zile, mai bine de 300 de kilometri, printr-un noroi înspăimântător și pe o ploaie care nu se mai termina. Nu am ajuns la Râmnicu Sărat decât pe 28 decembrie, adică în ziua în care orașul se preda inamicului. În aceeași noapte, divizia mea a fost trimisă în linia întâi, iar a doua zi a dat o luptă crâncenă împotriva inamicului, pe care a reușit să-l oprească.

La acea vreme, pe tot frontul, de la Râmnicu Sărat până la Marea Neagră, nu mai existau trupe românești; acestea fuseseră înlocuite de regimente rusești. Pe drum, întâlneam la tot pasul unități românești care se retrăgeau în dezordine; aveau un număr mic de baionete (elemente de luptă) și un număr nesfârșit de convoaie. Aceste unități în retragere produceau o impresie deopotrivă deplorabilă și îmbucurătoare: deplorabilă pentru că acea mână de oameni în zdrențe și epuizați era mărturia vie a unor dure încercări și a unor nemiloase înfrângeri; îmbucurătoare fiindcă patriotismul lor, energia morală, spiritul războinic rămăseseră neclintite; disciplina era intactă. Era destul să stai de vorbă cu ei câteva minute pentru a te convinge că, dacă erau bine conduse, aceste trupe eroice puteau fi foarte ușor refăcute. Misiunea franceză² a generalului Berthelot, sosită în România la sfârșitul

1. Oraș în nord-vestul Ucrainei.

2. Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, s-a aflat în România în perioada octombrie 1916–martie 1918, cu scopul de a ajuta la instruirea și reorganizarea armatei române. Sosirea și prezența sa în România s-a făcut la solicitarea autorităților politice și militare române în contextul evoluției nefavorabile a situației de pe front și a nevoii evidente de reorganizare și înzestrare a armatei române. Totalizând 430 de ofițeri și peste 1.500 de subofițeri și soldați, misiunea militară franceză acoperea toate armele și întregul spectru de expertiză și sprijin tehnic necesare pentru opera de refacere a armatei române, misiune căreia i se va dedica în iarna anului 1916–1917. Alături de misiunile de instrucție și de sprijin tactic și strategic, Misiunii Militare Franceze îi revine, pe timpul prezenței sale pe teritoriul românesc, și gestionarea expedițiilor de armament și muniții ce traversau teritoriul rus, precum și medierea, nu întotdeauna facilă, a relațiilor tensionate dintre aliații de pe

lui 1916, a demonstrat-o în mod strălucit: în primăvara lui 1917, din aceste rămășițe ale armatei române s-au putut forma 15 divizii instruite și perfect echipate, care, în iulie și august 1917, și-au arătat forța și priceperea în fața inamicului.

Pe restul frontului, la nord de Râmnicu Sărat, în sectorul muntos care ajungea aproape până la Trotuș, regimentele eroicei armate¹ a generalului Averescu continuau să reziste, susținute de cavaleria rusă; și mai la nord, combatanții erau din nou numai ruși.

Aici trebuie reținut că aceste unități române aflate sub conducerea vajnicului Averescu au fost singurele (trei sau patru divizii, cred) care au rămas neîntrerupt în fața inamicului pe toată durata războiului, făcând constant dovada eroismului și a unei rezistențe remarcabile. Am avut adeseori ocazia să mă întâlnesc cu generalul Averescu și cu trupele sale, care luptau pe flancul nostru drept; eram uimiți de disciplina lor de fier, de organizarea impecabilă, de activitatea lor și de multe alte calități prețioase. Erau un fel de armată specială în cadrul forțelor armate românești. Generalul Averescu, tipul clasic al bătrânului militar, spiritual, zgârcit la vorbă, care nu disprețuia sarcasmul, era foarte simpatic. Întreaga sa persoană emana încredere de sine și o voință inflexibilă. Și Statul său Major producea o impresie excelentă și se distingea de alte state majore românești prin numărul mic al ofițerilor ce îl compuneau. Se prea poate ca, dacă întreaga armată română l-ar fi avut în frunte pe generalul Averescu, să nu fi suferit înfrângeri atât de grele. Din nefericire, rațiuni de politică internă, care ocupau un loc important în acea țară, chiar și în timpul războiului, nu au permis ca acest om remarcabil să fie numit generalissim.

La sfârșitul lui decembrie 1916, frontul românesc fiind aproape în întregime apărat de trupele rusești, plasate, cu generalii lor ruși, sub comanda regelui României, comandantul suprem al armatelor, ofensiva inamică a fost definitiv oprită,

frontul răsăritean (România și Rusia), dar și reprezentarea și apărarea intereselor franceze. Este cea mai importantă dintre misiunile militare desfășurate de Franța în timpul Primului Război Mondial.

1. Este vorba de Armata a 2-a Română.

după cincisprezece zile de lupte înverșunate. Întreaga Moldovă, cu bogatele ei rezerve de grâne, a fost pusă la adăpost de invazia germană.

Trupele rusești și armata română a generalului Averescu s-au stabilizat pe o linie care pleca de la frontiera cu Bucovina, mergea pe crestele Carpaților, pe granița cu Ungaria până la izvoarele Putnei, apoi, pe cursul acesteia, al Siretului și al Dunării, până la Marea Neagră. Aproape toate trupele românești, așa cum am văzut, fuseseră retrase până departe, în nordul Moldovei, unde, sub conducerea instructorilor francezi, se reorganizau. Cât despre trupele ruse, acestea ocupau poziții bine fortificate, bine situate, se completau și se reconstituiau după luptele pe care le dăduseră, pregătindu-se pentru campania din primăvara lui 1917.